

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Nüfusu Literatürü Üzerine

Suvat PARİN* - Mehmet Zeydin YILDIZ**

Giriş

Kent kimliğinin biçimlenmesinde ve tanımlanmasında toplumsal, tarihsel, kültürel, dinsel ve ekonomik bileşenler kadar, nüfus konusu da önemli bir parametreyi oluşturmaktadır. Kentlerin en zengin boyutlarından birini, demografik halleri oluşturmaktadır. Zira kentlerin siyasal ve ekonomik güçleri ile kültürel ve toplumsal yapıları ve bunların etki(n)liliği, nüfusun farklı özellikleri ile yakından ilgilidir. Kent gerçekliğini nüfusa endeksli bir yapı olarak resmetmek yetersiz olmakla birlikte; kenti nüfus üzerinden tanımlama/tanımlamaya çalışmak, aynı zamanda kentin zengin toplumsal yapısının birçok yönüne vurgu yapmak, yelpazesi geniş yaşam biçimlerini, özgün davranış eğilimlerini, yerleşme örüntülerini, sosyo-ekonomik konumları, sağlık koşullarını ifade etmekle aynı anlamı taşımaktadır. Diğer taraftan, kentlerin yönetiminin ve kent içerisindeki çeşitli sosyo-mekansal organizasyonların, ekonomik işlevlerin yürütülmesinin kentlerin nüfusunun bilinmeden gerçekleştirilmesine de olanak bulunmamaktadır. Özellikle günümüzün metropoliten kentleri ve bölgeleri açısından bu durum kaçınılmaz hale gelmektedir.

İstanbul, çağlar boyunca farklı uygarlık ve kültürlerle ev sahipliği yapmış çeşitli din, dil ve milletten insanların bir arada yaşadığı eşsiz bir mozaik halini almış kentlerden birisidir. Yerleşim, kent ve başkentlik tarihi açısından oldukça uzun bir geçmişi bulunan İstanbul'un biyografilerinde demografi, her dönem üzerinde durulan ve çok boyutlu olarak tartışılan bir konu olmuştur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, İstanbul, başkentlik üzerinden kaybettiği pozisyonunu Türkiye'de ekonomik bir üs olarak ortaya koyma yönünde gerçekleştirdiği ekonomik büyümeye paralel olarak, Türkiye nüfusunun önemli bir kısmına da ev sahipliği yapmıştır. 2010 yılı adrese dayalı nüfus sayımı sonuçlarına göre, İstanbul 13,2 milyonluk nüfusuyla tüm Türkiye nüfusunun yakla-

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

** Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

şik %18'ini barındırmaktadır. Bu haliyle İstanbul, Türkiye toplumunun çeşitli kesimlerinin ve ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal gerçekliklerinin yansımasını bulduğu önemli bir gösterge haline gelmiş bulunmaktadır. İstanbul nüfusu, yatay ve dikey düzlemdeki hareketlilikler, yerleşme kalıpları, sosyo-ekonomik bileşenler, yaşam tarzları, tutum ve alışkanlıklar, siyasal/dinsel tercih ve kompozisyonlar gibi çok çeşitli bağlamlardan okunabilecek bir demografik bütün oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi İstanbul şehir nüfusu¹ üzerine

1 İstanbul'un Cumhuriyet dönemi öncesi nüfusu üzerine yapılmış geniş bir literatür bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Münir Aktepe, "XVIII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselesine Dair Bazı Vesikalar", *I.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. IX, 1958, sy. 13, s. 1-30; D. Jacoby, "La Population de Constantinople O L'epoque Byzantine: Un Probleme de Demographie Urbaine", *Byzantion*, c. 41, 1961, s. 82-109; Sedat Bingöl, "İstanbul'da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXIII, 2004, sy. 36, s. 43-60; Tark Çelik, "Basiret Gazetesine göre Doksan Üç Harbi'nde İstanbul'da Rumeli göçmenleri (1877-1878)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1993; Cem Behar, *A Neighborhood in Otoman Istanbul-Fruit Vendors and Civil Servantes in the Kasap İlyas Mahalle*, Albany: State University of New York Press, 2003; Cem Behar, "Kasap İlyas Mahallesi-İstanbul'un Bir Mahallesinin Sosyal ve Demografik Portresi (1546-1885)", *İstanbul Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: İBB Yayınları, sy. 4, s. 7-11; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Fatih Devrinde İstanbul Mahalleleri", *Vakıflar Dergisi*, 1958, sy. 4, s. 249-261; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri Şehrin İskan ve Nüfusu*, Ankara: Doğu Limited Şirketi Matbaası, 1958; Alfons Maria Schneider, "16. Yüzyılda İstanbul'un Nüfusu", *Belleten*, c. 16/61 (1952), s. 35-48; Halim Baki Kunter, "Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri Şehrin İskanı ve Nüfusu", *Vakıflar Dergisi*, 1965, sy. 6, s. 245-248; Robert Mantran, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul'da Azınlıklar, Meslekler ve Yabancı Tüccarlar", *Tarih ve Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, c. 3/16 (1985), s. 19-23; Yılmaz Yıldız, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un Yerleşim Bölgelerine Sosyo-ekonomik Bir Bakış (1700-1923)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; A. Süheyl Ünver, "Fatih Zamanında İstanbul Nüfusu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 1961, sy. 235, s. 11-12; Cem Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, Ankara: DİE Yayınları, 1996; Dilek Akyalçın, "The Jewish Communities in the Making of İstanbul Intra Muros: 1453-1520", Yüksek Lisans tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003; Ferda (Olbak) Mazak, "Fatih Dönemi İstanbul'unda Yeni Yerleşim Mahalleleri, Nüfus Yapısı ve İskan Siyaseti (1451-1481)", *Fatih Sempozyumları I-II Tebliğler*, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları, 2007, s. 216-227; Cem Behar, "Osmanlı Döneminde İstanbul'a Göçler ya da Göç Olmadan İstanbul İstanbul Olabilir miydi?", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv Araştırma Merkezi, 2009, s. 45-53; Betül Argıt, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yaşayan Kadınların Maddi Durumları ve Gündelik Hayatları", *Uluslararası VI. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. 2, 2007, s. 415-428; Danuta Chmielowoska, "18. Yüzyılda İstanbullu Polonyalılar", *Uluslararası III. Tarihi Yarımada Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Şefik Memiş, Fatih Sadırlı (ed.), İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008, s. 272-277; Yahya Başkan, "Fatih Sultan Mehmed'in Karaman Seferleri ve İstanbul'a Nakledilen Nüfus", *Fatih Sempozyumları I-II Tebliğler*, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları, 2007, s. 200-215; Rukiye Bulut, "18. Yüzyılda İstanbul Nüfusunun Artmaması İçin Alınan Tedbirler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c. 1, 1967, sy. 3, s. 30-31; Yunus Koç, "Osmanlı'da Kent İskanı ve Demografisi (XV.-XVIII. Yüzyıllar)", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, 2005, sy. 6, s. 6.

ortaya konulmuş literatürü dönemler üzerinden yoğunlaşma alanları ve tematik kümelenmeler açısından değerlendirmektir. Çalışmada değerlendirilen literatür, spesifik olarak İstanbul nüfusuna odaklanan çalışmalar olmuştur. İstanbul nüfusunun müstemilat bir konu olarak ele alındığı değerlendirmeler konu dışında tutulmuştur.

İstanbul nüfusu etrafında oluşmuş yazını dönemler üzerinden okurken, şu üç evre üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır: 1923-50 arası yeni devletin siyasal ve ekonomik bakımdan birçok problemle uğraştığı dönem, 1950-80 arası kırsal alanlardan başta İstanbul olmak üzere büyük kentlere yoğun göç akımının olduğu ve tarımsal ekonomide problemlerin baş gösterdiği dönem ve son olarak 1980'den günümüze kadar süren liberal ekonomik modellerin uygulandığı ve toplumsal-siyasal sorunların giderek yoğunlaştığı dönem.

I. 1923-1950 Dönemi İstanbul Nüfus Çalışmaları

Cumhuriyet Türkiye'sinde yapılan ilk nüfus sayımı olan 1927 nüfus tahriri ile akabinde 1935'te yapılan nüfus sayımları, demografik yapıya ilişkin ilk verileri oluşturmaktadır. Türkiye'de nüfusla ilgili ilk çalışmaların bunlara dayandığı söylenebilir.

Bu dönemin en büyük özelliği, nüfus hareketliliklerindeki sonraki dönemlere nazaran yaşanan daha tempolu ve kademeli göçler ile özellikle nüfusun belirli bazı kentlere yönlendirilme politikalarıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı'nın psikolojik atmosferi nüfusu büyük ölçüde yerinde tutmuş, meydana gelen göçler de daha çok yakındaki daha büyük yerleşmelere ya da il merkezlerine doğru gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in ilk yıllarına ilişkin olarak, sosyo-ekonomik ve siyasal koşullar ile teknolojik nedenlerden ötürü uzun mesafe göçlerden ziyade, kısa mesafeli ve kademeli olarak nitelendirilebilecek göç hareketleri meydana gelmiştir.

Geçmişten beri, ülkenin en fazla göç veren doğu yarısı, daha çok bölge içi denebilecek nüfus hareketlerine maruz kalmıştır. Bu evrede, İstanbul gibi ülkenin batısında yer alan büyük kentler de, alt sınıflardan ya da düşük gelir gruplarından çok, orta sınıflar diyebileceğimiz toplum kesimlerinin göçüne sahne olmuştur.

Bu dönemin diğer önemli bir özelliği de İstanbul'a karşı Ankara'nın öne çıkarılması ve bunun gibi yeni kurulan bazı ilçe ve il yerleşmelerinin nüfuslanma açısından daha fazla teşvik edilmeleridir. Ankara'nın başkent oluşunun

161-210; Robert Mantran, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul'da Azınlıklar, Meslekler ve Yabancı Tüccarlar", *Tarih ve Toplum*, çev. M. Ali Kılıçbay, c. 3/16 (1985), s. 19-23; Şehabeddin Tekindağ, "Ayasofya Tahrir Defterine Göre İstanbul", *VI. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler*, 20-26 Ekim 1961, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967, s. 304-311; A. Süheyl Ünver, "Fatih Zamanında İstanbul Nüfusu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, 1961, sy. 235, s. 11-12.

yanında, siyasal bakımdan önemli bir simge olması, bu kentin çok hızlı bir nüfuslanma süreci içerine girerek nüfus artış oranları bakımından diğer kentlere nazaran hızlı bir büyüme sürecine girmesine neden olmuştur. Kuşkusuz hâlâ en büyük kent olan İstanbul'a göçler devam etmiş, ancak diğer bazı kentlerin kentleşme hızlarına göre önemli düşüşler yaşanmıştır.

Bu dönemde İstanbul için demografik açıdan yapılan çalışmalarda, ülkedeki kentsel gelişmelere bağlı olarak İstanbul nüfusunun artışı ve bu büyüme karşısında imar, iskân ve nüfus artışı² problemini merkeze alan çalışmaların yoğunluk kazandığı görülmektedir.

II. 1950-1980 Dönemi İstanbul Nüfus Çalışmaları

1950'lerde başlayan tarımda makineleşmenin artması, tarım sektöründe yaşanan verimlilik düşüşleri ve tarım arazilerindeki parçalanmalar ve küçülmeler, kırsal alanda yaşayan nüfusun tarım dışı istihdam alanlarına yönelmelerine neden olmuştur. Ülkenin siyasal koşulları bakımından çok partili yaşama geçişin sonucu olarak demokratik yaşam tarzına geçişle birlikte, ülke içi mekansal hareketlilikleri kısıtlayan çeşitli uygulamaların kaldırılması, iletişim üzerindeki tek yönlü kontrollerin zayıflatılması, nüfus kitlelerinin hareketlerini kolaylaştırdığı gibi, İstanbul gibi geçmişin mirasını taşıyan kentlere de kaybettikleri eski itibarı yeniden kazandırmıştır.

Ulaşım teknolojisinde tüm dünyada meydana gelen gelişmelerin Türkiye'de de yansımalarını bulması, eskinin alternatifsiz demiryolu taşımacılığının yerini yavaş yavaş karayollarına bırakması ve erişilebilirliğin geçmişe kıyasla ucuzlaşarak daha kolay hale gelmesi gibi gelişmeler de nüfusun mekansal hareketliliğini arttıran diğer bir önemli nedendir.

Diğer taraftan, yeni sanayi odaklarının İstanbul başta olmak üzere ülkenin batısında yoğunlaşma göstermesi, büyük kentlere göçe neden olmuştur. Ülke nüfusunun hızla artmasından kaynaklanan toplumun zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik temel tüketim malları sanayilerinin de İstanbul ve çevresinde kurulmaya başlanması, sözü edilen sanayilerin istihdam açığını kapatmak üzere çok sayıda niteliksiz işgücünün bu kentte yığılmaya başlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla büyük kentlerin ekonomik ve toplumsal

2 Osman Nuri Ergin, *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Eminönü Halkevi, 1938; G. Kessler, "İstanbul'da Mesken Darlığı Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı", *Arkitekt*, 1949, s. 209-210; Ekmel Zamil, "İstanbul Mesken Meseleleri ve Gecekondular", *İçtimai Siyaset Konferansları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Yayınları, c. II, 1949; Z. Fahri Fındıkoğlu, "İstanbul'da Şehir İçi İnsan Nakli Meselesi ve Tramvay İşçilerinin Bugünkü Durumu", *İçtimai Siyaset Konferansları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Yayınları, c. II, 1949; H. Avni Şanda, "İstanbul'un Nüfusu Neden Artıyor?", *Yurt ve Dünya Mecmuası*, c. 4/31, 1943; Şeref Kayaboğazi, *İstanbul ve Dolaylı Coğrafyası: Tabii, Beşeri, İktisadi*, İstanbul: Aydınlık Matbaası, 1944.

çekiciliklerinin, nüfusun söz konusu alanlara yönelmesinde en önemli etken olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de hızlı kentleşmenin yaşandığı 1950’lerin başından itibaren ülke içi yatay düzlemde yoğun bir nüfus hareketliliğine tanıklık etmekteyiz. Nüfusun yer değişikliğinde en önemli duraklardan birini her zaman olduğu gibi yine İstanbul oluşturmaktadır. 1950-1980 arası dönemde nüfusu 1,16 milyon kişiden 4,74 milyona çıkan, dolayısıyla 30 yıllık süre içerisinde nüfusu yaklaşık 4 kat büyüyen İstanbul demografisi üzerine yapılan değerlendirmelerde, bir önceki dönemden farklı olarak konu anlamında bir çeşitlenmenin yanında, spesifik/lokal nüfus araştırmalarına yönelmede yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir.

1950-1980 arası dönemde İstanbul’un demografik yazınına ilişkin çalışmaların hem sayısal olarak arttığı hem de coğrafya, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, hukuk vb. alanlara yayılarak çeşitlilik kazandığı görülmektedir. Bu çalışmalar arasında, tematik olarak, özellikle göç ve kente uyum sorunları,³ gecekondular alanları,⁴ göçle şekillenen sanayi bölgeleri,⁵ İstanbul ve ilçelerinde

3 Oğuz Arı ve C. Orhan Tütengil, “İstanbul’da Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, ayrı basım, c. 25, 1968, sy. 4; Erol Tümertekin, *Türkiye’de İç Göçler- Internal Migrations in Turkey*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1968; İbrahim Şanlı ve diğ., *Internal Migration and Metropolitan Development in Turkey*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü Yayınları, 1976; Samira Yener, *1965-70 Döneminde İller Arası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, Ankara: DPT Yayınları, 1977; Nephân Saran, *İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan On Sekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo-kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1968; Mustafa Öztürk, “İç Göçlerin İstanbul Kent ve Çalışma Hayatına Etkileri”, *Amme İdaresi Dergisi*, 1968, sy. 40, s. 85-106.

4 Münir Güney, “Üsküdar Kazasında Gecekondular Problemi ve Başlıca Meseleleri”, *Sosyoloji Konferansları*, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, 1964; Tahsin Gürsoy ve Olcay Neyzi, *İstanbul’un Rami Gecekondular Bölgesinde Çocuk Sağlığı Konusunda Araştırmalar*, İstanbul, 1966; Sadrettin Aksoy, “İstanbul Vilayeti Zeytinburnu Kazasının Nuri Paşa Mahallesi’nde 1962 Kış Aylarına Kadar İkamet Edip Bilahare 1967 İlkbaharına Kadar Bölgeyi Terk Edenlerin İncelenmesi”, Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, 1967; Nephân Saran, “İstanbul’da Gecekondular Problemi”, *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 371-409; Faik Akçay, *Zeytinburnu: Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondular Kenti*, İstanbul: Akça Yayınları, 1974; Metin Heper, *Gecekondular Policy in Turkey: Anevaluation With a Case Study of Rumeli Hisarüstü Squatter in İstanbul*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978; Charles W. N. Hart, *Zeytinburnu Gecekondular Bölgesi*, çev. Nephân Saran, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1966.

5 Erol Tümertekin, *İstanbul’da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1967; Erol Tümertekin, “İstanbul Şehri ve Çevresindeki Sanayi: Özellikler ve Dağılışı”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1970, sy. 17, s. 33-68; Sabahattin Zaim, *İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi ve Ücretler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1956; Erol Tümertekin, *İstanbul: İnsan ve Mekân*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

demografik kompozisyon ile makro açıdan İstanbul nüfusunun bileşenleri ve yapısı⁶ gibi konular üzerine kümelenmiş yazıların varlığı dikkat çekmektedir.

III. 1980 Sonrası Dönemde İstanbul Nüfus Çalışmaları

1980 sonrası dönemin en belirgin özelliklerinden birincisi, 12 Ocak Kararları olarak da bilinen ve liberal, dışa açılımlı ekonomi politikalarının kabul edilmesidir. Daha önceki *ithal ikameci* uygulamaların aksine, ticaretin giderek serbestleştiği, yabancı paralar üzerindeki kısıtlamaların, yasakların kalktığı ve dış ekonomik ilişki ve işbirliklerinin arttığı dünya pazarlarına hitap eden yeni bir ekonomi modeli benimsenmiştir. Her ne kadar bu süreç 12 Eylül askeri darbesi tarafından kesintiye uğratılmışsa da, sözü edilen kesintiye rağmen bu ekonomik modelden vazgeçilmemiştir. Emeğin daha serbest dolaşımının mümkün hale geldiği bu yeni dönem, İstanbul başta olmak üzere metropol kentlerin yığınlar tarafından doldurulduğu ve gelişigüzel göçlerin yol açtığı mekansal, toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunlarının temel gündemi oluşturduğu bir evreye tekabül etmektedir. Bu dönemin İstanbul'una ilişkin kaleme alınan çalışmalarda da göçler, göç edenlerin İstanbul'da tesis ettikleri enformel yaşama biçimleri, enformel ilişki ağları, gecekondulaşma ve kentsel altyapıda ortaya çıkan devasa sorunlar, işsizlik, kayıt dışı ekonomiler, toplumsal gerilimler gibi sosyo-ekonomik sorunlar temel temaları ya da eksenini meydana getirmektedir.

İstanbul ve çevresinde sanayi faaliyetlerinin hızlı artışı ve *Organize Sanayi Bölgeleri*'nin yaygınlaşması, yabancı sermayenin ve küresel finans hareketleri-

6 Suat Aksoy, "Zeytinburnu Nuri Paşa Mahallesinde Zeytinburnu Dışına Göç Edenlerin Sosyal Ekonomik Durumları", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, 1960; Sevim Karaer, "İstanbul Nüfusunun Terkibi: Üsküdar Nüfusunun Tetkiki", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, 1961; Öznur Van, "İstanbul Nüfusunun Terkibi", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, 1961; Erol Tümertekin ve Necdet Tunçdilek, "1960'ta Türkiye Nüfusu", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1961, sy. 12, s. 78-89; Martin Dulgarian ve Erol Tümertekin, "The Population of Istanbul: Patterns and Changes 1955-60", *Review*, 8 (1962) s. 57-70; Deniz Doral, "İstanbul Nüfusunun Menşei", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 1969; Erol Tümertekin, "İstanbul'da Meslek ve Coğrafi Menşei Hakkında Bir Araştırma", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1973, s. 173-180; Erol Tümertekin, "İstanbul'da Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılışı", *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, 1974, sy. 8-9, s. 33-70; Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, *Distribution of Out Born Population in Istanbul*, İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1977; Serap Ertüzün, "Zeytinburnu Gecekondu Bölgelerinde Ailelerin Sosyal Yapıları ve Bölgeden Göç", *Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, Güz 1971, sy. 1; Rifat Gökçen, *İstanbul ve İlçeleri*, İstanbul: Özyürek Yayınları, 1969; Robert Mantran, *İstanbul dans la Seconde Moitié du XVIIe Siècle: Essai d'Histoire Institutionnelle, Économique et Sociale*, Paris: Maisonneuve, 1962; Ergün Özken, "1970 Sayımına Göre İstanbul Nüfusu", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1971; *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı (1931-1932)*, c. 2, İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayınları, 1955; *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı (1949-1953)*, c. 10, İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayınları, 1955.

nin de bu çerçevedeki etkinliği, nüfusun bu kente akmasına ve kentin çevredeki kırsal alanları adeta yutarak devasa bir yatay genişleme göstermesine neden olmuştur. Bu nedenle İstanbul'a ilişkin demografik temalı yazında da bunun etkisini rahatlıkla görebilmek mümkündür. Dolayısıyla, sermayenin mekanları yeniden şekillendirme mantığının değerlendirildiği çalışmaların yanı sıra, kentin hızlı nüfus artışı, göç ve gecekondulaşma sorunu⁷ üzerine odaklanan çalışmalardaki artış da dikkati çekecek boyuttadır.

1980 sonrası dönemin diğer bir önemli özelliği de, 1990 sonrası ülkenin doğu ve güneydoğusunda şiddetlenen ve yoğunlaşan çatışmalar, köy boşaltmaları ve yayla yasaklarının neden olduğu güvenlik problemlerinin yol açtığı ve nüfusun zorunlu yer değiştirmesine yol açan zorunlu göçler yoluyla meydana gelen nüfus artışlarıdır. Köy boşaltmaları ve yayla yasakları zaten geçimlik bir tarza dayanan tarımsal faaliyetlerin sonlandırıcısı olmuş, yaşamsal kaynaklarını kaybeden insanlar kitleler halinde büyük kentlere göç etmiştir. Diğer taraftan, yaşam güvenliğinin tehlikeye girmesi ve insanların yaşanan gelişmelerin tarafı olmaya zorlanmaları da göçü arttıran bir diğer husustur. Göç eden insanlar daha çok kıyı kentlerini tercih etmişler, bunlar arasında hiç kuşkusuz İstanbul en büyük paya sahip olmuştur. Gerekli iş formasyonu ve becerilerinden yoksun kentin yeni yoksullarının toplumsal-ekonomik özellikleri, enformelleşme, kentleşme ve kentlileşme, kentsel yoksulluk, sokakta çalışan çocuk-

7 Erol Tümertekin, "İstanbul'da Nüfus Dağılışı ve Sorunlar", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1980, sy. 23, s. 235-238; Gündüz Atalık, *İstanbul Gecekondu Yerleşmelerinde Alan Araştırmaları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1986; Ferhunde Özbay, "İstanbul Metropolen Kenti ve Marmara Bölgesinin Kentsel Gelişim Görüntüsü", İstanbul, 1988; Ferhunde Özbay, "İstanbul Nüfusu ve Göçler", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 32-36; İsmail Sevimli, "İstanbul'un Anadolu Yakasında 1980 Yılında Nüfusu 10000 Olan Yerleşim Yerlerinin Nüfus Gelişimi: 1935-1985", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988; Cengiz Kastan, "Türk Ayakkabı Sanayi ve İstanbul'daki Ayakkabıcı Sanatkarların Mevcut Durumu Hakkında Bir Araştırma", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988; A. Sibel Arkonaç, "İstanbul Şehri ve İstanbul Gecekondu Grupların Gruplar Arası Davranış Ortamında Kendilerine ve Birbirlerine Dair Sosyal Algıları ve Bu Grupların Sosyal Değişme Eğilimleri", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989; Rüstem Erkan, "İstanbul-Şişli Yayla Mahallesi Gecekondu Bölgesinin Kentle Bütünleşme Eğilimleri", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990; Ayça Kurdoğlu, "Kentleşme Sürecinde Hemşerilik Dernekleri: İstanbul Örneği", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989; Alâeddin Tandoğan, "Türkiye'de Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 1, s. 135-142; Nevzat Tekin, "Çatalca'da Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990; M. Cihangir Doğan, "Türkiye'de Gecekondu Meselesi ve Ümraniye-Mustafa Kemalpaşa Gecekondu Bölgesinde Bir Saha Araştırması", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990; A. Haydar Çağdaş, "Mahmutbey'de Sanayi ve Gecekondu İlişkisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

lar ve çocuk suçluluğu ve göç koşulları ile sonuçları bu dönemde ağırlıklı olarak ele alınmıştır.⁸ Göçlerin ana eksenini oluşturduğu bu çalışmalar, konusal

- 8 Haşım Aksakal, "1980 Sonrası İstanbul'daki Yeni Yerleşme Alanları Üzerinde Bir Değerlendirme", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Asu Aksoy ve Kevin Robins, "Istanbul Between Civilization and Discontent", *New Perspective on Turkey*, İlkbahar 1994, sy. 10, s. 57-74; Maya Arkanlı Özdemir, "Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karanfil Köy-Kentlere Vurulan Neşterler", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 187-238; Çiğdem Ayça, "Boğaziçi'nde Yoğun Şehirleşme Alanları: Bazı Örnekler", *İnsan ve Mekân*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2006, s. 105-128; Cem Behar, "İstanbul'un Nüfusu Daha Ne Kadar Büyüyebilir?", Yayımlanmamış Bildiri, *İstanbul'un Yüzyılı Sempozyumu*, 27-28 Kasım 2010, İstanbul; Murat Belge, "İstanbullu Göçlerle Çoğaldı", *İstanbul*, Nisan 1992, sy. 1, s. 50-52; Serpil Bozbulak, "Gecekonduyan Varoşa: Gülsuyu Mahallesi", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 239-266; Bülent Coşkun, "Social Networks and Urban Integration of Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 and After: The Case of Yenibosna", *İstanbul*, Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005; Kamil Coştu, "Sokak Çocuklarının Sosyo-kültürel yapısı (İstanbul Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Buket Çakır, "İstanbul'da Eski ve Yeni Yerleşim Yerlerinde Komşuluk İlişkilerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma (Fatih-Seyit Ömer Mahallesi, Bağcılar-Kemalpaşa Mahallesi, Beylikdüzü-Bizimkent, İkitelli-Başakşehir 4. Etap Örneği)", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2005; Birkan Çelen ve diğ., "Çevreyi Göç mü Bozuyor?", *İstanbul*, Nisan 1994, sy. 9, s. 84-93; Didem Danış ve Ebru Kayaalp, "Bir Bağlandırmaya Denemesi: Elmadağ'da Göçmenlik Deneyimleri", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 287-306; Aylin Dikmen, "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde İstanbul'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Nil Duruöz, "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekânsal Yenilenme", *İstanbul*, 2010, sy. 35, s. 54-61; Ahmet Düzköylü, "Kırsal Alandırma Kente Göç ve Gecekondu Gençliğinin Sorunları (İstanbul-Sultanbeyli Gecekondu Bölgesi)", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995; Sema Erder, "Yerlisi Yok Sahibi Çok İstanbul'un En Önemli Özelliği Çeşitliliği ve Benzemezliği", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 38-43; Sema Erder, "İstanbul'un Yeni Sakinleri: Nerelisin Hemşerim", *Görüş Dergisi*, Kasım 1993, sy. 12, s. 74-80; Sema Erder, *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996; Sema Erder, *Kentsel Gerilim*, İstanbul: Umag Yayınları, 1997; Sema Erder, "Kentteki Enformel Örgütlenmeler, Yeni Eğilimler ve Kent Yoksulları", *75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Yıldız Sey (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998; Sema Erder, "Göç, Yerleşme ve Çok Kültürel Tanışma", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 68-75; Murat Güvenç ve Oğuz Işık, "İstanbul'u Okumak: Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?", *Toplum ve Bilim*, 1997, sy. 72, s. 153-164; Murat Güvenç, "Beş Büyük Şehirde Statü-Gelir Temelinde Mekansal Farklılaşma: İlişkisel Çözümlemeler", *75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Yıldız Sey (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 115-138; Murat Güvenç, "Küreselleşme Bağlamında İstanbul'a Göç ve İstanbul'dan Göç", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 130-140; Meryem Hayır, *İstanbul Başakşehir'de Şehirleşme Süreci*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2009; Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, Temmuz 1999, sy. 123, s. 47-52; Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001; Aynur İlyasoğlu, "Ümraniye'de İnsan Manzaraları", *İstanbul*, Ekim 1997, sy. 23, s. 92-100; Abdullah Karatay, *İstanbul'un Sokakları ve Çalışan Çocuklar: Göç ve Kent Yoksulluğu*, Ankara: SHÇEK, 2001; Gönül Kivilcim, "İstanbul'un Sokak Çocukları", *İstanbul*, Ocak 1999, sy. 28, s. 98-102; Çağlar Keyder, *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000; Çağlar Keyder, "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", *International Journal of Urban and Regional Research*, c. 29/1 (Mart 2005), s. 124-134; Mübcecel Kıray, *Kentleşme Ya-*

bakımdan sosyolojik, coğrafi, ekonomik, ekolojik ve siyasal vb. alanlarda büyük bir çeşitlilik oluşturmaktadır. 1990 öncesi ile sonrası karşılaştırıldığında, 90 sonrası İstanbul çalışmalarında büyük bir patlamanın yaşandığını açıkça görmek mümkündür.

Sonuç

İstanbul, sadece nüfus yazını açısından değil, ekonomiden siyasete, edebiyattan toplum bilimlerine kadar tüm alanlarda Türkiye üzerine yapılmış çalışmaların temel eksenini meydana getirmektedir. Bu durum bir yandan İstanbul'un tüm zamanların en büyük Anadolu kenti olması, diğer taraftan ülkede meydana gelen çeşitli gelişmelerin ana hareket kaynağı olması gerçekliği ile ilgilidir.

zıları, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998; Sema Köksal, "Yerlisi Yok, Sahibi Çok", *İstanbul*, Nisan 1992, sy. 1 s. 38-42; Doğan Kuban, "İstanbul Var İstanbul'dan İçeri İstanbul Var İstanbul'dan Dışarı", *İstanbul*, 2001, sy. 37, s. 84-87; Berna Güler Müftüoğlu, "İstanbul-Gedikpaşa'da Ayakkabı Sanayinde Çalışma İlişkileri: Üretim Örgütlenmesi ve Fason Ekonomisi", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998; Ayşe Öncü, "Global Consumerism, Sexuality as Public Spectacle and the Cultural Remapping of Istanbul in the 1990's", *Fragments of Culture-the Everyday Life of Modern Turkey*, 2002, s. 171-190; Avni Öner, "İstanbul Beyoğlu Bölgesinde Çalışan Çocuklar ve Sorunları", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002; Meral Özbek, "Mekânsal ve Kültürel Haritalar İstanbullu Kadın Öğrencilerden Yaşam ve Göç Öyküleri", *Defter*, c. 11/32 (1998), s. 109-127; Ahmet Samsunlu, "Nüfus, Şehirleşme, Çevre ve İstanbul Örneği", *Yeni Türkiye* (Özel Sayı), 1995, sy. 1/5, s. 548-552; Fatma Nur Pala, "Liseli Kızların Sosyalizasyon Sürecine Katılımları (İstanbul'daki Liseli Kız Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999; Mustafa Öztürk, "Türkiye'deki İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarıcıları Örneği", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006; Mustafa Sönmez, "İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 105-108; Mustafa Sönmez, *İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 1996; Tolga Sürüel, "Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul Sultanbeyli örneği)", Yüksek Lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008; Gülistan Tartar, "Metropolitan Alanda Çocuk Suçluluğu İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993; İlhan Tekeli, "Development of Urban Administration and Planning in the Formation of İstanbul Metropolitan Area", *Development of İstanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing*, İlhan Tekeli vd. (ed.), Turkish Social ve Science Association, Municipality of Greater İstanbul: IULA-EMME, 1992; Fikret Toksöz, "Göç, İstanbul ve Sürekli Kaos mu?", *İstanbul*, 1996, sy. 17, s. 115-116; İhsan Torun, "Sokakta Çalışan Çocuklar ve İstanbul Örneği", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001; Suat Tüfekçi, "Kırsal Kesimlerden Büyük Şehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003; Erol Tümertekin, *İstanbul: İnsan ve Mekân*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997; Alper Ünlü ve diğ., "İstanbul'da Kentleşme ve Suç Üzerine Toplu Bakış", *Kentsel Yerleşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 18-20 Mayıs 2003, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003; Heidi Weden, *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001; Nuran Yavuz, "Bir Kentsel Etnografya Denemesi: İstanbul'dan Göçerlik Anlatıları", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

İstanbul'un çeşitli dönemlere ilişkin nüfus yazınına konu edinen bu araştırmada İstanbul'a ilişkin zengin bir literatür derlenmiş ve sözü edilen bibliyografik veri tabanının irdelenmesinden kayda değer birtakım sonuçlara ulaşılmıştır:

- Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin ilk dönemlerine ait çalışmalarda tarihsel bağlamın egemen olduğunu görmekteyiz. Demografi alanındaki çalışmalarda da bu durum bariz şekilde kendini göstermektedir. Tarihsel coğrafya ve tarihsel sosyoloji anlayışları çerçevesinde nüfus konusunun ele alındığını, nüfusun çeşitli özellikleri ile kompozisyonuna ilişkin çalışmaların ise görece daha azınlıkta olduğunu görmek mümkündür.
- Yukarıda sözü edilen duruma benzer bir şekilde, Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan çalışmalarda monografik tarzdaki eserler önemli bir yekûn tutmaktadır. Bu tür çalışmalar genellikle nüfusu, ekonomisi, coğrafyası ve toplumsal yapısının birlikte ele alındığı, tematik bakış açılarının fazlaca göze çarpmadığı bir yapı sergilemektedir.
- Türkiye'de kırsal kesimden göçlerin ivme kazandığı 1950'li yıllarla birlikte hem göç hareketleri hem de nüfusun meydana getirdiği çeşitli yaşama alanları ve bunların sorunları giderek daha fazla ele alınmaya başlanmıştır. 1950-80 döneminde, bir yandan ülkenin içerisinde bulunduğu siyasal iklimin de etkisiyle insan hareketliliğinin çeşitli boyutları, diğer yandan da göçlerle beraber oluşan gecekondu alanları ve bu alanların sorunları, kentleşme ve kentleşme sorunu, hemşerilik olgusu gibi konular ilk defa ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemin diğer dikkat çekici özelliği de sosyolojik çalışmaların toplumsal tabakalaşma, yeni kentlilerin sorunları, nüfusun sosyal ve ekonomik boyutları üzerinde yoğunlaşmasına karşılık, coğrafi temalı çalışmalarda daha çok nüfusun çeşitli açılardan kompozisyonu ve dağılışının odağa alınmasıdır.
- 1980 sonrası dönemde İstanbul ile ilgili çalışmalarda büyük bir patlamanın yaşandığını ve büyük bir konu zenginliği oluştuğunu görmekteyiz. Bu, bir yandan kentin Türkiye nüfusunun %20'sine yakın bir nüfus kitlesine ev sahipliği yapmasının ortaya çıkardığı devasa sorunlar, diğer taraftan da kentin aynı zamanda ülkenin sosyal ve ekonomik kalbi olmasıyla ilgilidir. Özellikle 1990 sonrasında olmak üzere, nüfusla ilgili hemen her konuda oldukça zengin bir araştırma pratiğinin karşımıza çıktığı bu dönem, çeşitli sosyal bilimlerin araştırdığı konular arasındaki sınırların ya da duvarların giderek kaybolduğu ve disiplinlerarası bakış açılarının kendini iyice hissettirdiği bir evreye tekabül etmektedir. Suç, enformelleşme, gecekondu, sosyal gerilimler, kentsel altyapı ve kentleşme sorunları, yaşanabilirlik gibi konular, coğrafyadan sosyolojiye ve psikolojiye, iktisattan siyasete ve hukuka kadar çok çeşitli bilimler çerçevesinde ele alınmıştır.

Seçilmiş Bibliyografya

- Açıkalın, Neriman, "A Sociological Study of Working Urban Poor in Istanbul and Gaziantep", Doktora tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Akbayar, Nuri, *Dünden Bugüne Beşiktaş*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- Akçay, Faik, *Zeytinburnu: Gerçek Yönleriyle Bir Gecekondu Kenti*, İstanbul: Akça Yayınları, 1974.
- Aksakal, Haşim, "1980 Sonrası İstanbul'daki Yeni Yerleşme Alanları Üzerinde Bir Değerlendirme", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Aksoy, Asu ve Kevin Robins, "İstanbul Between Civilization and Discontent", *New Perspective on Turkey*, İlkbahar 1994, sy. 10, s. 57-74.
- Aksoy, Ceren, "İstanbul Teşvikiye Mahallesindeki Çalışan Kadınların ve Ev Kadınlarının Aile Yaşantılarının Karşılaştırmalı Olarak Sosyal Antropolojik Açından İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Aksoy, Sadrettin, "İstanbul Vilayeti Zeytinburnu Kazasının Nuri Paşa Mahallesi'nde 1962 Kış Aylarına Kadar İkamet Edip Bilahare 1967 İlkbaharına Kadar Bölgeyi Terk Edenlerin İncelenmesi", Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, 1967.
- Aksoy, Suat, "Zeytinburnu Nuri Paşa Mahallesinde Zeytinburnu Dışına Göç Edenlerin Sosyal Ekonomik Durumları", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü, 1960.
- Alexandris, Alex, *The Grek Minority of Istanbul and Grek-Turkish Relations 1918-1974*, Atina: Centre for Asia Minor Studies, 1992.
- Altuntaş, Evrim, "Child Labour in Turkey From A Global Perspective: A Case Study of Working Children in İstanbul", Yüksek Lisans tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Altun, Gürcan, "1991-1995 Yılları Arasında İstanbul'da Görülen Evsiz İnsan Ölümleri", Tıpta Uzmanlık tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Arda, Serim, "Cihangir Semt Bilgi Sistemi", *İstanbul*, 2000, sy. 34, s. 32-33.
- Arı, Oğuz ve C. Orhan Tütengil, "İstanbul'da Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 25, 1968, sy. 4, ayrı basım.
- Arıkanlı Özdemir, Maya, "Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karanfil Köy-Kentlere Vurulan Neşterler", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 187-238.
- Arkonaç, A. Sibel, "İstanbul Şehri ve İstanbul Gecekondu Grupların Gruplar Arası Davranış Ortamında Kendilerine ve Birbirlerine Dair Sosyal Algıları ve Bu Grupların Sosyal Değişme Eğilimleri", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Arslan, Ali, "Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü'nün Üsküdar'a Etkileri", *Uluslararası V. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, c. 1, 2007, s. 133-142.

- Atabey, Fahri, *İstanbul Hemşerilerime Rapor: (1968-1973)*, İstanbul, 1973.
- Atalık, Gündüz, *İstanbul Gecekondu Yerleşmelerinde Alan Araştırmaları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1986.
- Ayça, Çiğdem, “Boğaziçi’nde Yoğun Şehirleşme Alanları: Bazı Örnekler”, *İnsan ve Mekân*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2006, s. 105-128.
- Aydın, İhsan, “Türkiye’de Göç Olgusunun Din Eğitimi Yansımaları (İstanbul-Kartal Örneği)”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Bayartan, Hatice, “Geçmişten Günümüze İstanbul Nüfusu”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 2006, sy. 11, s. 5-20.
- Bayat, Yılmaz, “Üsküdar İlçesinin Nüfus ve Aile Yapısı: Ampirik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Baysal, Gökçe T., “İstanbul’da Yaşayan Azınlık Kadınlar”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Behar, Cem, “İstanbul’da Çokeşlilik”, *İstanbul*, 1992, sy. 3, s. 119-124.
- Behar, Cem, “Nuptiality and Marriage Patterns in Istanbul (1883-1940)”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.
- Behar, Cem, “Polygyny in Istanbul (1885-1926)”, *Middle Eastern Studies*, 1991, sy. 27, s. 477-486.
- Behar, Cem ve diğ., *Türkiye’nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, İstanbul: TÜSİAD, 1999.
- Behar, Cem, “İstanbul’un Nüfusu Daha Ne Kadar Büyüyebilir?”, Yayımlanmamış Bildiri, *İstanbul’un Yüzyılı Sempozyumu*, 27-28 Kasım 2010, İstanbul.
- Bekiroğlu, N. ve O. Sabuncuoğlu, “İstanbul’daki Bosnalı Mültecilere Verilen Sağlık Hizmetleri”, Yayımlanmamış Bildiri, *III. Ulusal Nüfusbilim Kongresi*, 2-5 Aralık 1997, Ankara.
- Belge, Murat, “İstanbullu Göçlerle Çoğaldı”, *İstanbul*, Nisan 1992, sy. 1, s. 50-52.
- Bibar, Bedriye, “Değişim Sosyolojisi Açısından 19. Yüzyılda ve Günümüzde İstanbul Aile Yapısının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Bingöl, Sedat, “İstanbul’da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2004, sy. 23(36), s. 43-60.
- Bolak, H. C., “Marital Power Dynamics: Women Providers and Working Class House Holds in Istanbul”, *Cities in the Developing World: Issues, Theory and Policy*, J. Uglar (ed.), Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 218-232.
- Boratav, K., *İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Bozbeyoğlu, Alanur Çavlin, “1927-1965 Döneminde İstanbul’un Etnik Yapısındaki Değişme”, *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 84-96.
- Bozbulak, Serpil, “Gecekondu Varoşa: Gülsuyu Mahallesi”, *İstanbul’da Kentsel Ayırışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 239-266.

- Bozi, Soula, *O Ellinismos tis Konstantinoupolis: Koinotita Stavrodromiou-Peran* (İstanbul Rumları: Pera Cemaati), Atina: Ellinika Grammatia, 2002.
- Bozkurt, Sevgi, "İstanbul İli Nakış Endüstrisinde Çalışan Elemanların Özelliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.
- Buksur, Hüdaverdi, "Ümraniye'de Şehirsel Gelişme", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Bulut, A. ve diğ., "İstanbul'da Bebek ve Çocuk Ölümleri", *Nüfusbilim Dergisi*, 1990, sy. 6, s. 63-73.
- Bulut, A. ve J. M. Turan, "Postpartum Family Planning and Health Needs of Women of Low Income in Istanbul", *Studies in Family Planning*, 1995, sy. 26/2, s. 88-100.
- Cerit, S., "Türkiye'de İller Arası Göçler (1950-1980)", *Nüfusbilim Dergisi*, 1986, sy. 8, s. 81-103.
- Coşkun, Bülent, "Social Networks and Urban Integration of Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 and After: The Case of Yenibosna, İstanbul", Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Coştu, Kamil, "Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel yapısı (İstanbul Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Çağdaş, A. Haydar, "Mahmutbey'de Sanayi ve Gecekondu İlişkisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Çakıner, Tülay, "Avçılar Bölgesinde Doğurgan Yaşta ve Çocukları Olan Annelerin Gebelik Aile Planlanması ve Çocuk Sağlığı Konusunda Bilgi Tutum ve Davranışlarının Araştırılması", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1986.
- Çakır, Buket, "İstanbul'da Eski ve Yeni Yerleşim Yerlerinde Komşuluk İlişkilerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma (Fatih-Seyit Ömer Mahallesi, Bağcılar-Kemalpaşa Mahallesi, Beylikdüzü-Bizimkent, İkitelli-Başakşehir 4. Etap Örneği)", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2005.
- Çelen, Birkan ve diğ., "Çevreyi Göç mü Bozuyor?", *İstanbul*, 1994, sy. 9, s. 84-93.
- Çelik, Z., *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*, Seattle: University of Washington Press, 1986.
- Çetiner, Nurhan, "Migration: Istanbul Province in 1975-80 and 1980-85", Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Çetintaş, Burak, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na Sultanların ve Paşaların Sementinin Tarihi*, İstanbul: Antik A.Ş., 2005.
- Çiprut, Hayim, "İstanbul Kentinde Farklı Sosyal Ekonomik Kültürel Düzeylerde Yaşlılık ile İlgili Sorunlar", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Çorlu, J. Mayragül, *İstanbul Çerkezleri*, çev. Berat Bırfın Bir, İstanbul: Nart Yayınları, 1994.
- Danış, Didem ve Ebru Kayaalp, "Bir Bağlamlandırma Denemesi: Elmadağ'da Göçmenlik Deneyimleri", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 287-306.

- Darkot, Besim, "İstanbul", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. V/II (1952), s. 1135-1142.
- Davutoğlu, Ayten, "Boşnak Göçmenlerde Aile İçi Ekonomik Sosyalleşme: İstanbul Yıldırım Mahallesi Örneği", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- DİE, *Genel Nüfus Sayımı: İstanbul, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Ankara: DİE Yayınları, 1970.
- DİE, *Genel Sanayi ve İş Yerleri Sayımı: İstanbul*, Ankara: DİE Yayınları, 1983.
- DİE, *Genel Sanayi ve İş Yerleri Sayımı: İstanbul*, Ankara: DİE Yayınları, 1989.
- DİE, *1990 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: İstanbul*, Ankara: DİE Yayınları, 1991.
- DİE, *İstanbul-1990 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: DİE Yayınları, 1993
- DİE, *2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: İstanbul*, Ankara: DİE Yayınları, 2002.
- Dikmen, Aylin, "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde İstanbul'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Doğan, M. Cihangir, "Türkiye'de Gecekondu Meselesi ve Ümraniye-Mustafa Kemalpaşa Gecekondu Bölgesinde Bir Saha Araştırması", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Doralar, Deniz, "İstanbul Nüfusunun Menşei", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 1969.
- Duben, Alan, "Eski İstanbul Bir Terkipti" *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 30-31.
- Duben, Alan, "20. Yüzyılda İstanbul: Haneler, Aileler ve Demografik Gerçekler", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 35-44
- Duben, Alan, "Understanding Muslim Households and Families in Late Ottoman Istanbul", *Journal of Family History*, 15/1 (1990), s. 71-86.
- Duben, Alan, "Turkish Families and Households in Historical Perspective", *Journal of Family History*, Bahar 1985, s. 89-91.
- Duben, Alan ve Cem Behar, "Fertility, Family and Society in Istanbul, 1880-1940", The Women's Status Dimension, Yayınlanmamış Bildiri, *The Rockefeller Foundation's Workshop on Women's Status and Fertility (8-11 Temmuz 1986, Mt. Kisco New York)*, 1986.
- Duben, Alan ve Cem Behar, *Istanbul Households, Mariage, Family and Fertility, 1880-1940*, New York: Cambridge University Press, 1991.
- Dulgarian, Martin ve Erol Tümertekin, "The Population of Istanbul: Patterns and Changes 1955-60", *Review*, 8 (1962), s. 57:70.
- Duruöz, Nil, "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu Cihangir ve Kuzguncukta Sosyal ve Mekânsal Yenilenme", *İstanbul*, 2010, sy. 35, s. 54-61.
- Düzköylü, Ahmet, "Kırsal Alandan Kente Göç ve Gecekondu Gençliğinin Sorunları (İstanbul-Sultanbeyli Gecekondu Bölgesi)", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ekinci, Oktay, *İstanbul'u Sarsan On Yıl 1983-1993*, İstanbul: Anahtar Yayınları, 1994.
- Eldem, Edhem, "Galata'nın Etnik Yapısı", *İstanbul*, Nisan 1992, sy. 1, s. 58-63.

- Erder, Sema, "Yerlisi Yok Sahibi Çok İstanbul'un En Önemli Özelliği Çeşitliliği ve Ben-zemezliği", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 38-43.
- Erder, Sema, "İstanbul'un Yeni Sakinleri: Nerelisin Hemşerim", *Görüş Dergisi*, 1993, sy. 12, s. 74-80.
- Erder, Sema, *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Erder, Sema, *Kentsel Gerilim*, İstanbul: um:ag Yayınları, 1997.
- Erder, Sema, "Kentteki Enformel Örgütlenmeler, Yeni Eğilimler ve Kent Yoksulları", *75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Yıldız Sey (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Erder, Sema, "Göç, Yerleşme ve Çok Kültürel Tanışma", *Birikim*, 1999, sy. 123, s. 68-75.
- Erez, Selçuk, *İstanbul Nerededir Orada Kimler Yaşar*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 1995.
- Ergin, Osman Nuri, *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Eminönü Halkevi, 1938.
- Erkan, Rüstem, "İstanbul-Şişli Yayla Mahallesi Gecekondu Bölgesinin Kentle Bütünleşme Eğilimleri", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Erkan, Rüstem, "İstanbul Çocuk Mahkemelerine Gelen Çocukların Sosyo-kültürel Çevresi Üzerine Bir İnceleme", Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ertüzün, Serap, "Zeytinburnu Gecekondu Bölgelerinde Ailelerin Sosyal Yapıları ve Bölgeden Göç", *Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, Güz 1971, sy. 1.
- Ersöz, Halis Yunus, "Eminönü İlçesi'nin Nüfus ve Sosyal Yapı Özellikleri", *Uluslararası III. Tarihi Yarımada Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Şefik Memiş ve Fatih Sadırlı, (ed.) İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008, s. 348-358.
- Gedik, Ayşe, "Türkiye'de İç Göçler, 1965-85: Bazı Varsayımların Sorgulanması", *Kent Planlama, Politika, Sanat- Tarık Okyay Anısına Yazılar*, c. I, İlhan Tekeli (ed.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 1994.
- Giz, Adnan, *Bir Zamanlar Kadıköy (1900-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Gökçay, G. ve F. Shorter, "Who Lives With Whom in Istanbul", *New Perspectives on Turkey*, 1993, sy. 9, s. 47-73.
- Gökçen, Rifat, *İstanbul ve İlçeleri*, İstanbul: Özyürek Yayınları, 1969.
- Göncüoğlu, S. Faruk, "Ya Vedüd - Eyüp Sultan İlçesinin Yok Edilen Tarihi Bir Mahallesinin Dünü ve Bugünü", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu-II Tebliğler*, 1998.
- Görmez, Kemal, "Ekolojik Dünya Görüşü Açısından Nüfus Göçü ve Büyük Kentler", Yayımlanmamış Bildiri, *III. Ulusal Nüfus Bilim Konferansı*, 2-5 Aralık 1997, Ankara.
- Gülersoy, Çelik, "Hangi İstanbullu?", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 64-67.
- Gülersoy, Çelik, "İstanbul'un Eski Yerleşimindeki İnsancıl Doku", *Yeni Türkiye Özel Sayı*, c. 2/8 (1996), s. 321-323.
- Gülmez, Yakup, "İstanbul Halkının Satınalma Alışkanlıkları", Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Güney, Münir, "Üsküdar Kazasında Gecekondu Problemi ve Başlıca Meseleleri", *Sosyoloji Konferansları*, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, 1964.

- Gürsoy, Tahsin ve Olcay Neyzi, *İstanbul Rami Gecekondu Bölgesinde Çocuk Sağlığı Konusunda Araştırmalar*, İstanbul, 1966.
- Güvenç, Murat, "Metropol Değil Azman Sanayi Kenti", *İstanbul*, 1993, sy. 5, s. 75-81.
- Güvenç, Murat ve Oğuz Işık, "İstanbul'u Okumak: Statü Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi", *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 71, s. 6-60.
- Güvenç, Murat ve Oğuz Işık, "İstanbul'u Okumak: Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?", *Toplum ve Bilim*, 1997, sy. 72, s.153-164.
- Güvenç, Murat, "Beş Büyük Şehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümlemeler", *75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Yıldız Sey (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 115-138.
- Güvenç, Murat, "İstanbul'u Haritalamak: 1990 Sayımında İstanbul Manzaraları", *İstanbul*, Temmuz 2000, sy. 34, s. 35-40.
- Güvenç, Murat, "İstanbul Nüfus Sayımları Haritalanabilir mi? 1990-2000 Dönemi İstanbul İstihdam Haritaları", *İstanbul*, 2004, sy. 49, s. 50-53.
- Güvenç, Murat, "İstanbul'un İstihdam Profilinde Dönüşüm", *İstanbul*, 2004, sy. 50, s. 43-45.
- Güvenç, Murat ve diğ., *EK-1a İstanbul 1990, İstanbul Metropolitan Çalışmaları*, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 2005.
- Güvenç, Murat ve diğ., *EK-1b İstanbul 2000, İstanbul Metropolitan Çalışmaları*, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 2005.
- Güvenç, Murat ve diğerleri, *EK-1c İstanbul 1990-2000, İstanbul Metropolitan Çalışmaları*, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 2005.
- Güvenç, Murat, "Tarihi Yarımada'da Değişimin Nüfus Sayımı Sonuçlarından Hareketle Değerlendirilmesi", *Uluslararası III. Tarihi Yarımada Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Şefik Memiş ve Fatih Sadırlı (ed.), İstanbul: Eminönü Belediyesi, 2008, s. 68-70.
- Güvenç, Murat, "Küreselleşme Bağlamında İstanbul'a Göç ve İstanbul'dan Göç", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 130-140.
- Hart, Charles W. N., *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, çev. Nephân Saran, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1966.
- Hayır, Meryem, *İstanbul Başakşehir'de Şehirleşme Süreci*, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2009.
- Heper, Metin, *Gecekondu Policy in Turkey: An Evaluation with a Case Study of Rumelihisarüstü Squatter Area in Istanbul*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Işık, Oğuz, "Türkiye'de Kentlerin Geleceği Üzerine Gözlemler: Denizli ve İstanbul Dersleri", *Birikim*, 1996, sy. 86, s. 42-47.
- Işık, Oğuz ve Murat Güvenç, "İstanbul'u Okumak Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi", *Toplum ve Bilim*, 1996, sy. 71, s. 6-58.
- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, "Sultanbeyli Notları", *Birikim*, 1999, sy. 123, s. 47-52.

- Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Işıkpınar, H. Hasan, "Geçmişte ve Gelecekte İstanbul'un Nüfusu", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 1996, sy. 261.
- Işıkpınar, Ülkü, "Türkiye'de İç Göçler ve Toplumsal Dayanışma Bir Saha Çalışması Örneği Olarak İstanbul Sivas Dayanışma Derneği (SİDAD) Örneği", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- İBB, *Sayılarla İstanbul*, İstanbul: İstanbul Belediyesi, 1989.
- İBB, *İstanbullu Olma Bilinci- Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-I*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *İstanbul'a Muhtemel Göç Dalgaları-I İstanbul'u Bekleyen Sosyal Riskler Araştırması-2*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *İstanbul'a Muhtemel Göç Dalgaları-II İstanbul'u Bekleyen Sosyal Riskler Araştırması-2*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Özürlüler Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-7*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Tarihi Yarımada Ticaret Erbabı, Hane Halkı ve Müşteriler Araştırması-I (Kaynak Taraması Kantitatif ve Kalitatif- Fatih Eminönü)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Tarihi Yarımada Ticaret Erbabı, Hane Halkı ve Müşteriler Araştırması-II (Monografî Fatih Eminönü)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Sokak (Çocukların Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-8)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Bayanlar (Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-2)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Gençlik (Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-3)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Romanlar (Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-6)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İBB, *Yaşlılar (Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-5)*, İstanbul: İBB Yayınları, 2004.
- İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Oya Baydar (ed.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 249-259.
- İlyasoğlu, Aynur, "Ümraniye'de İnsan Manzaraları", *İstanbul*, 1997, sy. 23, s. 92-100.
- İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı (1931-1932)*, c. 2, İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayınları, 1955.
- İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı (1949-1953)*, c. 10, İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayınları, 1955.
- İstanbul'un Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri*, İstanbul: İTO Yayınları, 1999.
- İstanbul'un Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri*, İstanbul: İTO Yayınları, 2000.
- Kala, Ahmet ve Sedat Murat, *İstanbul Külliyyatı, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Klasikleri, Nüfus ve Demografi 1927-1990*, c. 1, İstanbul: İBB Yayınları, 1997.
- Kala, Ahmet ve Sedat Murat, *İstanbul Külliyyatı, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Klasikleri, Nüfus ve Demografi 1930-1995*, c. 2, İstanbul: İBB Yayınları, 1997.
- Kanıçok, Ferda, "İstanbul İçin Nüfus ve İşgücü Yer Seçimi Etkileşimi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Kara, Hatice F., "Eyüp Sultan Yerleşme Dokusunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi-Değişimi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu-II Tebliğler*, 1998.

- Karaer, Sevim, "İstanbul Nüfusunun Terkibi: Üsküdar Nüfusunun Tetkiki", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, 1961.
- Karaltürk, M., "Mütareke Sonrası Dönemde İstanbul'da Nüfusun Azalmasının Nedenleri ve Bunun Kent Ekonomisine Yansımaları" Yayımlanmamış Bildiri, *III. Ulusal Bilim Konferansı*, 2-5 Aralık 1997, Ankara.
- Karatay, Abdullah, "Beyoğlu Bölgesinde Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar- Demografik Veriler- Tespitler- Öneriler", *Çocuk Forumu*, c. 2, 1999, sy. 3.
- Karatay, Abdullah, "İstanbul'un Sokakları ve Çalışan Çocuklar", *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı*, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 2000.
- Karatay, Abdullah, "Beyoğlu Bölgesi'nde Sokakta Çalışan Çocuklar ve Aileleri", *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı*, İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 2000.
- Karatay, Abdullah, *İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar: Göç ve Kent Yoksulluğu*, Ankara: SHÇEK, 2001.
- Karpat, Kemal, *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.
- Kastan, Cengiz, "Türk Ayakkabı Sanayi ve İstanbul'daki Ayakkabıcı Sanatkârların Mevcut Durumu Hakkında Bir Araştırma", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Kayaboğazi, Şeref, *İstanbul ve Dolaylı Coğrafyası: Tabii-Beşeri-İktisadi*, İstanbul: Telli Matbaası, 1945.
- Kazgan, Gülten, *Kuştepe Araştırması*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Keskin, Zülfiye, "İstanbul'da Arazi Değerlerinin Mekânsal Dağılımının Nüfus, İstihdam ve Ulaşım Açısından Analizi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Kessler, G., "İstanbul'da Mesken Darlığı Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı", *Arkitekt*, 1949, s. 209-210.
- Keyder, Çağlar ve Ayşe Öncü, "Globalization of Third World Metropolis: Istanbul in the 1980's", *Review*, c. 17, 1994, sy. 3, s. 383-421.
- Keyder, Çağlar, *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*, İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Keyder, Çağlar, "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", *International Journal of Urban and Regional Research*, c. 29/1 (2005), s. 124-134.
- Kıray, Mübeccel, *Kentleşme Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998.
- Kışla, İsrail, "Sosyal Politika Açısından Artvin'den İstanbul'a Göç", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Kıvılcım, Gönül, "İstanbul'un Sokak Çocukları", *İstanbul*, 1999, sy. 28, s. 98-102.
- Koçanlı, Murat, "Uyuşturucu Madde Bağımlılığında Ailenin Etkisi ve Bağımlı Sayının Azaltılmasında Jandarmanın Etkinliği: İstanbul'da Bir Uygulama", Yüksek Lisans tezi, Kara Harp Okulu Komutanlığı Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2005.
- Köksal, Sema, "Yerlisi Yok, Sahibi Çok", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 38-42.
- Kuban, Doğan, "İstanbul Var İstanbul'dan İçeri İstanbul Var İstanbul'dan Dışarı", *İstanbul*, 2001, sy. 37, s. 84-87.
- Kubilay, Ayşe Yetkin, "Çukurcuma Semt Dokusu", *İstanbul*, 1995, sy. 13, s. 92-93.

- Kurdoğlu, Ayça, “Kentleşme Sürecinde Hemşerilik Dernekleri: İstanbul Örneği”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Kurtuluş, Hatice (haz.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Küntay, Esin, “İstanbul’da Sokak Çocukları 1963-1998 Arasında Bir Değerlendirme”, *Çocuk Kültürü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1999.
- Mançuhan, Birgül Sesveren, “Yaşanabilirlik Açısından Üç İstanbul Mahallesi”, *İstanbul*, 1996, sy. 17, s. 64-71.
- Mantran, Robert, *İstanbul dans la Seconde Moitié du XVII Siecle: Essai d’Histoire Institutionnelle, Economique et Sociale*, Paris: Maisonneuve, 1962.
- Mantran, Robert, “XVI ve XVII’nci Yüzyıllarda İstanbul’da Azınlıklar” çev. M. A. Kılıçbay, *Tarih ve Toplum*, 1985, sy. 16, s. 19-23.
- Markaris, Petros, “Oplites Kai Kozmopolites (İstanbulular ve Kozmopolitler)”, *Kai Sta Tatavla Hioni*, Nikos Valasiadis (haz.), Atina: Gavriilidis Yayınları, 2002.
- Mills, Amy, “Boundaries of the Nation in the Space of the Urban: Lanscape and Social Memory in Istanbul”, *Cultural Geographies*, 2004, sy. 13, s. 367-394.
- Mirza, Gözde, “Toplumsal Cinsiyet ve Milliyetçilik Bağlamında İstanbul’da Yaşayan Kırım Türk-Tatar Kadınları”, Yüksek Lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Murat, Sedat, *Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı*, İstanbul: İTO Yayınları, 2006.
- Murat, Sedat ve diğerleri, *Eminönü’nün Sosyo-Ekonomik Yapısı*, İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2006.
- Murat, Sedat, *Dünden Bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı*, İstanbul: İTO Yayınları, 2007.
- Murat, Sedat, “Üsküdar’da Kadın Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri”, *Uluslararası V. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, c. 1, 2007, s. 479-511.
- Muslu, Güler, “Şile Şehri”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Müftüoğlu, Berna Güler, “İstanbul-Gedikpaşa’da Ayakkabı Sanayinde Çalışma İlişkileri: Üretim Örgütlenmesi ve Fason Ekonomisi”, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Nemati, Edman, “1979 Sonrası İstanbul’da Bulunan İrani Göçmenler”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Neyzi, Leyla, “Eski İstanbul’un Şehir Kültürünü Hatırlamak: Yaşanmışlıklar, Bellek ve Nostalji”, *Eski İstanbulular, Yeni İstanbulular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 78-83.
- Okman, T. M., “Socio Economic and Demographic Characteristic of Turkey and Istanbul Province”, *Studies in African and Asian Demography CDC Annual Seminar*, Cairo: Cairo Demographic Centre CDC Research Monograph Series, no 12, s. 681-702.
- Onur, Atilla, “Ataköy’ün İstanbul Kent Bütününde Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

- Ortaylı, İlber, "İstanbul ve İstanbullu Üzerine", *İstanbul*, Nisan 1992, sy. 1, s. 16-23.
- Öncü, Ayşe, "Global Consumerism, Sexuality as Public Spectacle and the Cultural Remapping of Istanbul in the 1990s", *Fragments of Culture-The Everyday Life of Modern Turkey*, 2002, s. 171-190.
- Öner, Avni, "İstanbul Beyoğlu Bölgesinde Çalışan Çocuklar ve Sorunları", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Örs, İlay Romain, "Beyond the Grek and Turkish Dichotomy: the Rum Politics of Istanbul and Athens", *South European Society&Politics*, c. 11, 2006, sy. 1, s. 79-94.
- Örs, İlay Romain, "İstanbullu Rumlar, Eski İstanbullar", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 115-123.
- Özbay, Cenk, "Virilities for Rent: Navigating Masculinity, Sexuality, and Class in Istanbul", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul Metropolitan Kenti ve Marmara Bölgesinin Kentsel Gelişim Görüntüsü", İstanbul, 1988.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul Nüfusu ve Göçler", *İstanbul*, 1992, sy. 1, s. 32-36.
- Özbay, Ferhunde, "Migration and Intra-Provincial Movement in İstanbul Between 1985-1990", *Boğaziçi Journal-Review of Social, Economic and Administrative Studies*, 1997, sy. 11/1-2, s. 115-150.
- Özbay, Ferhunde, "Nüfus Hareketleri ve Göç: İstanbul Örneği", *Mühendislik Haberleri*, 1998, sy. 395, s. 37-52.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul'da Göç ve İl İçi Nüfus Hareketleri (1985-1990)", *75 Yılda Köyden Şehirlere*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 277-294.
- Özbay, Ferhunde, "İstanbul'da 1950 Sonrası Nüfus Dinamikleri", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 54-77.
- Özbek, Meral, "Mekânsal ve Kültürel Haritalar İstanbullu Kadın Öğrencilerden Yaşam ve Göç Öyküleri", *Defter*, c. 11/32 (1998), s. 109-127.
- Özdemir, A. Dilek, "Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 96-104.
- Özdemir, N. Çetiner, "Migration: Istanbul Province in 1975-80 and 1980-85" Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.
- Özden, P. Pınar, "Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Fiziksel Yönleriyle Geçmişten Günümüze Kumkapı", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1994, sy. 6, s. 19-22.
- Özel, Fuat, "Vefa'nın Mekânsal Gelişim Süreci", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Özemre, A. Yüksel, "Çocukluğumun ve Gençliğimin Üsküdar'ı (1935-1955)", *İstanbul Armağanı 2: Boğaziçi Medeniyeti*, Mustafa Armağan (haz.), İstanbul: İBKY, 1996, s. 219-234.
- Özen, Adem, "Cumhuriyetten Günümüze İstanbul Yahudileri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

- Özer, İlbeyi, "İstanbul'da Sosyal Değişim 1920-1930", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Özken, Ergün, "1970 Sayımına Göre İstanbul Nüfusu", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1971.
- Öztürk, Mustafa, "İç Göçlerin İstanbul Kent ve Çalışma Hayatına Etkileri", *Amme İdaresi Dergisi*, 1968, sy. 40, s. 85-106.
- Öztürk, Mustafa, "Türkiye'deki İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarcuları Örneği", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Pala, Fatma Nur, "Liseli Kızların Sosyalizasyon Sürecine Katılımları (İstanbul'daki Liseli Kız Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Royan, Media, "İstanbul'da İranlılar", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Samsunlu, Ahmet, "Nüfus, Şehirleşme, Çevre ve İstanbul Örneği", *Yeni Türkiye* (Özel Sayı), 1995, sy. 1/5, s. 548-552.
- Saran, Nephana, "İstanbul'da Gecekondu Problemi", *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul, 1971, s. 371-409.
- Saran, Nephana, *İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan On Sekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo-kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul: İÜEF Yayınları, 1968.
- Sayın, Faruk, "1993-1997 Yılları Arasında İstanbul'da Meydana Gelen Gasp Olaylarının Sosyo-ekonomik Analizi", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Sevimli, İsmail, "İstanbul'un Anadolu Yakasında 1980 Yılında Nüfusu 10000 Olan Yerleşim Yerlerinin Nüfus Gelişmesi:1935-1985", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Sezer, Ercan, "Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Devlet Okullarında Çalışan Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitime İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi (İstanbul İli Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Sönmez, Mustafa, "İstanbul'da Kuzey-Güney Kutuplaşması ve Rantlar", *İstanbul*, 2000, sy. 35, s. 105-108.
- Sönmez, Mustafa, "A Statistical Survey: Istanbul in the 1990s", *Istanbul Biannual 96 Selections*, 1996, s. 43-51.
- Sönmez, Mustafa, *İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 1996.
- Sürüel, Tolga, "Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul Sultanbeyli Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Şanda, H. Avni, "İstanbul'un Nüfusu Neden Artıyor?", *Yurt ve Dünya Mecmuası*, c. 4/31, 1943.
- Şanlı, İbrahim, Yücel Ünal ve İsmet Kılınçaslan, *Internal Migration and Metropolitan Development in Turkey: Istanbul*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Şehirçilik Enstitüsü Yayınları, 1976.

- Şanlı, İbrahim, Yücel Ünal ve İsmet Kılınçaslan, *Internal Migration and Metropolitan Development in Turkey: Istanbul*, İstanbul: Reyo, 1979.
- Şeker, Cengiz, "İstanbul'da Toplumsal Hareketlilik", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, 1999.
- Tahiroğlu, Nihat, *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul, İl Yıllığı 1973*, İstanbul: İstanbul Valiliği, 1973.
- Tandoğan, Alâeddin, "Türkiye'de Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 1, s. 135-142.
- Tartar, Gülistan, "Metropolitan Alanda Çocuk Suçluluğu İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Taş, Ayşe Karaduman, "İstanbul'un Demografik Yapısı", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Tekeli, İlhan, "Yüzelli Yılda Toplu Ulaşım", *İstanbul*, 1992, sy. 2, s. 27.
- Tekeli, İlhan, "Development of Urban Administration and Planning in the Formation of Istanbul Metropolitan Area", *Development of Istanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing*, İlhan Tekeli vd. (ed.), Turkish Social and Science Association, Municipality of Greater Istanbul: IULA-EMME, 1992.
- Tekeli, İlhan, "Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Nüfus Dinamikleri Nasıl Değerlendirilmeli", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 11-34.
- Tekin, Nevzat, "Çatalca'da Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Terzi, Fatih ve Vedia Dökmeci, "İstanbul Metropolitan Alanında Nüfus ve İşgücünün Mekânsal Dağılımının Analizi", *Planlama Dergisi*, 2007, sy. 39, s. 29-37.
- Timuçin, Tümay, "White Russians in Istanbul: The plight of the Russian Emigrees During the Years 1919-1924" [İstanbul'da Beyaz Ruslar: 1919-1924 Yıllarında Rus Mültecilerinin Durumu], Yüksek Lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Toker, Feyiz, "İstanbul Halkının Günlük Yaşam Biçimi ve Tüketim Davranışlarının İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Toksöz, Fikret, "Göç, İstanbul ve Sürekli Kaos mu?", *İstanbul*, 1996, sy. 17, s. 115-116.
- Toktaş, Şule, "1950'ler İstanbul'unda Gayrimüslim Azınlıklar ve Nüfus Hareketleri: Türkiye Yahudi Cemaati", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 97-114.
- Toprak, Zafer, "La Population d'Istanbul Dans Les Premières Années de la République", *Travaux et Recherches en Turquie*, Collection Turcica, Paris, no. 1, 1983, s. 63-70.
- Toprak, Zafer, "Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul'un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, Nisan 1992, sy. 3, s. 109-120.

- Torun, İhsan, "Sokakta Çalışan Çocuklar ve İstanbul Örneği", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- TÜİK, *Bölgesel Göstergeler TR 10 İstanbul*, Ankara: TÜİK, 2009.
- Tuna, Orhan, *İstanbul Gecekondu Önleme Bölgeleri Araştırması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Tüfekçi, Suat, "Kırsal Kesimlerden Büyük Şehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)", Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Tümertekin, Erol ve Necdet Tunçdilek, *Türkiye Nüfusu-Population of Turkey*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1959.
- Tümertekin, Erol ve Necdet Tunçdilek, "1960'da Türkiye Nüfusu", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1961, sy. 12, s. 78-89.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul'da Bir Sanayi Bölgesi: Bomonti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1967.
- Tümertekin, Erol, *Türkiye'de İç Göçler - Internal Migrations in Turkey*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1968.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul Şehri ve Çevresindeki Sanayi: Özellikler ve Dağılışı", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1970, sy. 17, s. 33-68.
- Tümertekin, Erol, "Manufacturing and Suburbanization in Istanbul", *Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul*, 1970-71, sy. 13, s. 1-40.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul'da Meslek ve Coğrafi Menşeye Hakkında Bir Araştırma", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1973, s. 173-180.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul'da Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılışı", *İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, 1974, sy. 8-9, s. 33-70.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç, *Distribution of Out Born Population in Istanbul*, İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1977.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul'da Nüfus Dağılışı / La Distribution De La Population en Istanbul*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Tümertekin, Erol, "İstanbul'da Nüfus Dağılışı ve Sorunlar", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1980, sy. 23, s. 235-238.
- Tümertekin, Erol, "Nüfus Hareketleriyle İstanbul", *İstanbul Sempozyumu (20-21 Kasım 1981, İstanbul)*, İstanbul: SİSAV, 1981, s. 43-56.
- Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç, "Yurtdışından Kesin Dönüşlerini İstanbul'a Yapan Türk İşçileri", *Coğrafya Dergisi*, 1993-1996, sy. 4, s. 365-390.
- Tümertekin, Erol, *İstanbul: İnsan ve Mekân*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Türel, İpek, "Göçmenlerin Gözüyle İstanbul", *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa*, D. Göktürk, L. Soysal ve İ. Türel (haz.), İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s. 191-215.
- Uçar, Mine S., "İstanbul Ümraniye İlçesi Kazım Karabekir Mahallesinde Yaşayan 15 Yaş Üzeri ve Nüfusta Genel Sağlık Anketi 12 Kullanılarak Ruhsal Belirti Sıklığının Belirlenmesi", Tıpta Uzmanlık tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.

- Urban Age, "Urban Age Kentleri Karşılaştırıyor", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 20-21.
- Urban Age, "Kentlerin Ayak İzleri: İstanbul'un Kentsel Yayılımının Tarihsel Gelişimi", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 24-25.
- Urban Age, "Yoğunluk Urban", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 28-29.
- Urban Age, "Ulaşım ve Mobilite", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 30-31.
- Urban Age, "Kentsel İşgücü", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 32-33.
- Urban Age, "Kentsel Doku", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 36-37.
- Urban Age, "Bölgesel Bağlam", *Urban Age Istanbul*, Berlin, 2009, s. 38.
- Uykucu, R. E., "Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul", İstanbul: Kahraman Yayınları, 1973.
- Üçdoruk, Şenay ve Metin Kıvılcım, "İstanbul İlinde Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli (1994)", *Ekonomik Yaklaşım Özel Sayı*, c. 8/27, 1997, s. 283-302.
- Ünlü, Alper ve diğ., "İstanbul'da Kentleşme ve Suç Üzerine Toplu Bakış", *Kentsel Yerleşme ve Kentsel Tasarım Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, 18-20 Mayıs 2003, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2003.
- Ünüvar, Kerem, "İstanbul'a Göç Kondu: Nöbetleşe Yoksulluk", *İstanbul*, 2004, sy. 40, s. 127-128.
- Van, Öznur, "İstanbul Nüfusunun Terkibi", Bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 1961.
- Weden, Heidi, *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Yavuz, Nuran, "Bir Kentsel Etnografya Denemesi: İstanbul'dan Göçerlik Anlatıları", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Yavuz, Nuray, "1980-1985 ve 90 Yılları Arasında Türkiye'de Nüfus Hareketleri ve Dağılımın İlçelere Göre Durumu", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Yavuz, Sutay ve A. Sinan Türkyılmaz, "2000'li Yıllarda İstanbul Nüfusu: Yeni Gelişme Eğilimleri", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 141-160.
- Yazan Meriç, Ümit, "Bir Asır Boyunca (1840-1940) İstanbul Şehrinin Nüfusunda Meydana Gelen Değişimlerin Tahlili", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri: Bildiriler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Yazgaç, Refika, "Yaşlılık ve Huzurevleri İstanbul'da 4 Huzurevinde Yapılan Bir Araştırma", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Yenen, Zekiye, Oya Akın ve Hülya Yakar, *Eyüp Dönüşüm Sürecinde: Sosyal, Ekonomik, Mekânsal Yapı*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 2000.
- Yener, Semiha, *1965-70 Döneminde İller Arası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri*, Ankara: DPT Yayınları, 1977.

- Yıldırım, Nuran, "İstanbul'daki Kozmopolit Dokunun Sağlık Alanındaki Yansımaları: Sağlık Kurumları ve Meslekleri", *İstanbul*, 1997, sy. 20, s. 83-91.
- Yılmaz, H. ve diğ., "İstanbul İlinde Özürlülük Oranı ve Özürlülerin Durumu", *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 1998, sy. 2, s. 51-53.
- Yılmaz, Nail, *Kentin Alevileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- Yumul, Arus, "İstanbul ve Ermeniler", *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*, Murat Güvenç (yay. haz.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009, s. 124-129.
- Yücel, Talip, "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1961, sy. 21, s. 31-44.
- Zaim, Sabahattin, *İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi ve Ücretler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1956.
- Zengin, Aslı, "Sexula Margins: A Study on an Ethnography of 'The State' and Women Sex Workers in Istanbul", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Zengin, Meral, "İstanbul Sağlık Kayıtlarına Göre Kadın Ölümleri İçinde Anne Ölümleri", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, 1991.
- Ziyaoğlu, Rakım, *21. Yüzyıla Yaklaşırken Beyoğlu ve İstiklal Caddesi: Kışileriyle, Binalarıyla, Anılarıyla, Öyküleriyle*, İstanbul: Beyoğlu Belediye Başkanlığı, 1985.

Cumhuriyet Dönemi İstanbul Nüfusu Literatürü Üzerine

Suvat PARİN - Mehmet Zeydin YILDIZ

Özet

Bu çalışma, İstanbul'un demografik yapısını konu edinmiş yazını, 1923-50 arası yeni devletin siyasal ve ekonomik bakımdan birçok problemle uğraştığı dönem, 1950-80 arası kırsal alanlardan başta İstanbul olmak üzere büyük kentlere yoğun göç akımının olduğu ve tarımsal ekonomide problemlerin baş gösterdiği dönem ve 1980'den günümüze kadar süren liberal ekonomik modellerin uygulandığı ve toplumsal-siyasal sorunların giderek yoğunlaştığı evre olmak üzere 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası dönemler üzerinden değerlendiren bir çerçeveye sahiptir. Çalışmada değerlendirilen literatür, spesifik olarak İstanbul nüfusunun farklı boyutlarını merkeze alan çalışmalar olmuştur.

1923-1950 arası dönemde İstanbul'un demografik yapısını etüt eden çalışmalarda, ülkedeki kentsel gelişmelere bağlı olarak İstanbul nüfusunun artışı ve bu büyüme karşısında imar, iskân ve nüfus artışı problemini merkeze alan bir literatürün yoğunluk kazandığı görülmektedir. 1950-1980 arası dönem çalışmalarının bir önceki döneme oranla hem sayısal olarak arttığı hem de coğrafya, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, hukuk vb. alanlara yayılarak çeşitlilik kazandığı görülmektedir. Bu dönemde göç ve

kente uyum sorunları, gecekondu alanları, göçle şekillenen sanayi bölgeleri, İstanbul ve ilçelerinde demografik kompozisyon ile makro açıdan İstanbul nüfusunun bileşenleri ve yapısı ön plana çıkan ana tartışmalar olmuştur. 1980 sonrası dönemde ise sermaye mekan ilişkisi, hızlı nüfus artışı, göç ve gecekondulaşma sorunu, enformelleşme, kentleşme ve kentlileşme, kentsel yoksulluk, sokakta çalışan çocuklar, çocuk suçluluğu ve göç konuları ağırlıklı bir merkez oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul nüfusu, Cumhuriyet dönemi, Göç, Kentsel sorunlar, Demografya

Literature on the Population of Istanbul in the Republican Era

Suvat PARİN - Mehmet Zeydin YILDIZ

Abstract

This study focuses on the demographic structure of Istanbul within the framework of three periods. The first is between 1923-50 when the new state dealt with many political and economic problems; the second falls between 1950-80 when there was a heavy migration from rural areas into large cities and an upsurge in problems related to agricultural economy and the final period extends from 1980 until today, when liberal economic models were applied and the social and political problems intensified. The literature in question has been selected from those specifically focusing on different aspects of the population of Istanbul.

The literature on the demographic structure of Istanbul between 1923-1950 largely deals with the increase in population in line with urban developments and the problems of construction and settlement. The studies on the period between 1950-80 increased in both quantity and diversity together with the inclusion of fields such as geography, sociology, economics, anthropology and law. The central debates of the period revolved around topics such as problems of migration and adaptation to the city, industrial districts shaped by migration, demographic composition of Istanbul and its districts and the constituents of the population of Istanbul on a macro scale. Since 1980, studies have focused on the relationship between capital and setting, rapid increase in population, migration, urbanization and urbanity, urban poverty, children working in the streets and juvenile crime.

Keywords: Population of Istanbul, Republican era, Migration, Urban problems, Demography